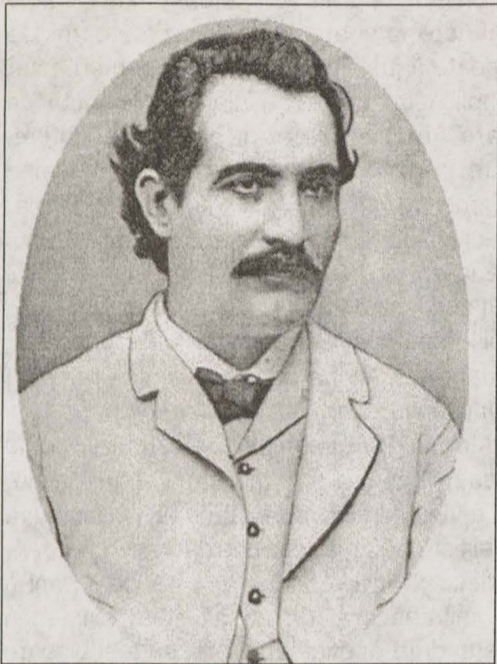

Eminescu, Caragiale și Cioran față cu ethosul românesc

Revin asupra unei chestiuni, pentru că e încă discutabilă și, bine-înțeles, acest recurs nu trebuie luat ca o decizie irevocabilă. E vorba de condiția noastră identitară în trei perspective de căpătâi. Sunt provocat și de două cărți recent apărute, în anul de grație 2003, abia încheiat: **Cioran. De la identitatea popoarelor la neantul valah** de I. Necula și **Caragiale abisal** de Teheodor Codreanu (unde raportările la Eminescu se află în prim plan).

Se știe, cei trei mari exponenți ai spiritualității românești se apropie și se despart cât privește structurile temperamentale caracterologice și viziunea asupra specificității noastre. Eminescu și Caragiale au trăit și s-au exprimat în același timp - Cioran cu o jumătate și mai bine de secol mai târziu și cu atitudini diferite față de cele „două tradiții spirituale românești”, „două spirite tutelare”, „două coloane”, cu formulările lui Mircea Eliade.

E cunoscut, deși nu se recunoaște de către toată lumea, că Eminescu și Caragiale, structuri contrastante, reprezintă prin complementaritate imaginea dualității noastre etnice, că Hyperion și Mitică sunt emblematici pentru polaritatea culturii românești, că poetul întruchipează **idealul**, iar dramaturgul - **destinul**. Asta, prin simplificare și reducere la numitor comun. Reamintesc numai spusa lui Pompiliu Constantinescu: „Nu există însă două fețe complementare mai nimerite ale subconștientului românesc decât aceste două temperamente antagoniste”; „poetul **Scrisorilor** este un geniu critic la temperaturi înalte, satiricul **Scrisorii pierdute** e un geniu critic la rece; puteri diferite ale aceluiasi spirit, exercitându-se la plus sau la minus, ele nu se exclud decât în minți unilaterale”. Și cuvintele lui Mircea Eliade care consideră că orice cultură autentică este polară, precum și cea românească, iar dimensiunile ei fundamentale poartă pecetea lui Eminescu și Caragiale: „Tensiunea polemică între eminescianism și caragialism va continua să existe încă multă vreme de aici înainte, nutrirind astfel spiritualitatea românească, apărând-o de formalism și păstrând-o deschisă în fața istoriei. Căci, în fond, este limpede cât atât poziția reprezentată de Caragiale, cât și cea reprezentată de Eminescu aparținând într-o egală măsură fenomenului românesc, chiar dacă fiecare dintre noi, personal, optăm cu exclusivitate pentru una sau alta. Fără voia noastră, Mitică al lui

Caragiale face parte, cu aceeași autenticitate și aceeași vigoare, din spiritualitatea românească, întocmai ca **Sărmanul Dionis** al lui Caragiale sau ca **Ion** al lui Rebreanu”. Comparația Eminescu-Caragiale este, se știe, „clasică”. Slavici, care i-a cunoscut cel mai bine pe amândoi, îi vede foarte apropiați, caracterologic și ideologic, în pofida marilor deosebiri: „doi oameni în multe privințe foarte deosebiți, care se căutau unul pe altul și se bucurau când puteau să petreacă un ceas, două împreună”. Am spus, cu altă ocazie, că diferențele de temperament între ei nu erau așa de tranșante. Eminescu nu se arăta deloc a fi un „naiv”, iar „cinismul” lui Caragiale se umaniza cu reacții de-a dreptul sentimentale. Poetul avea accese de mizantropie, iar dramaturgul se lăsa năpădit de emoții, nostalgii, amărăciuni; Eminescu cobora adesea în Agora, Caragiale avea obiceiul să mai converseze cu idealuri. Fără a intra, acum, în amănunte, să spunem numai că, dacă s-a considerat normal-obligatoriu să se vorbească de „naționalismul lui Eminescu”, pare o aberație să scrii despre „naționalismul lui Caragiale”, ceea ce nu este de fel așa. S-a dovedit și încă se mai poate dovedi că marele dramaturg a fost „un bun român”, ca și Cioran care și-a „defăimat” țara și, cu toate acestea, nu i se poate pune la îndoială naționalismul, „agresiv” chiar.

Pentru că tot am pronunțat numele Omului de la Rășinari, nu-i rău să facem câteva considerații în materie. În primul rând, el, Cioran, pornește de la o poziție eschatologică, menită să zdruncine optimismul trenant, imaginea mitologizant-idilică, o nouă privire, frenetică, provocatoare. Și o face, cum declară, cu tristețe, pentru că nu poate determina, în tinerete, decât negativ realitățile autohtone. E drept că negativitatea lui are o finalitate constructivă, cathartică, amintind de „imnurile de-a-n-doaselea” înălțate cârnii de către sihaștrii primelor veacuri. El jinduiește o Românie schimbată la față, dinamică, mesianică, eroică, „la nivelul - dacă nu creație, în tensiune - marilor culturi”, o ascensiune prin „încoronarea” cu „nimb istoric”. O paradigmă a „neantului valah”, în credința lui Cioran, își revendică o filiație românească: Eminescu (cel atât de mult detestat de „cioranienii” care s-au săturat de România). Scrie Cioran, exclusivist: „Afară de Eminescu, totul este aproximativ. Nici unul nu ne-am lăudat cu el. Căci nu l-am declarat cu toții o excepție inex-

plicabilă pentru noi? Ce a căutat pe aici acel pe care și un Budha ar putea fi gelos? Fără Eminescu am fi știut că nu putem fi decât esențial mediocri, că nu este ieșire din noi înșine și ne-am fi adaptat perfect condiției noastre minore. Suntem prea obligați față de geniul lui și față de turburarea ce ne-a văzut-o în suflet”. Pentru „scepticul de serviciu” (cum își spunea), Eminescu este excepția în acest neant al frivolității, al nenorocului, al defetismului. Și Cioran declară că descinde „direct din **Rugăciunea unui dac**”. Opozițiile, multe și categorice, se cred a fi coincidente. Eminescu e tradiționalist, coboară din trecut, în timp ce naționalismul lui Cioran privește viitorul; Eminescu își imaginează o evoluție organică, în spiritul tradiției, pe când Cioran legitimează saltul, arderea etapelor, sincronismul rapid. Eminescu credea în gena bună românească, extrapola răul, pe care îl identifica la nivelul întregii deveniri istorice (cf. **Memento mori**); el își iubea poporul din instinct, apostolic, Cioran îl iubea „cu o ură grea”; poetul vedea și îi dorea Românie la trecutul mare, mare viitor; tânărul și freneticul gânditor credea că România n-are trecut și se îndoiește, deocamdată, de viitorul ei. Pesimismul eminescian, într-un plan mai larg existențial (chiar și în **Rugăciunea unui dac**), se întâlnește cu scepticismul etnic al lui Cioran și se desparte printr-o sublimă contiguitate, potrivit cu principiul extremelor care se ating. Cât despre Caragiale, „cinicul” Cioran îl respinge **de plano**, în ton cu „tânăra generație” interbelică. Fără a trage semnul egalității între „caragialism” și „miticism” eseistul face un proces zeflemelei, ironiei ușurate chiar când e nevoie de sobrietate. Sinele e sabotat nu doar de providență, ci și de îndoială și de căderea în bășcălie. Ironia înțeleasă astfel este o componentă a „neantului valah”. Desigur, se face disocierea între „ironia oamenilor care au suferit și ironia celor superficiali și comozi”. Râsu-plânsu este, totuși, „un privilegiu al sufletelor rănite”: „Ironia se ridică la seriozitatea metafizică atunci când sfârșește în viziunea implacabilă a nimicului. Tragicul este stadiul ultim al ironiei”. Ironia se află, fără doar și poate, în relație cu inteligența și e un mod de accesare a realului - ceea ce pentru Cioran ar fi constituit carențe ale spiritului românesc, dacă ironia nu atinge absolutul printr-o putere demolatoare, capabilă să dea „cutremurarea unui zeu de-a-ndoase-

lea”. Este ceea ce a reușit, subiacent, Caragiale cel refractar la frivolitate, și în felul acesta Omul de la Rășinari îi aduce un elogiu indirect. Scepticul a depășit, la un moment dat, și ideea neputinței ortodoxismului românesc de a focaliza un proiect mesianic, din cauza absenței unei religiozități pasionante, „orgolioase”. Dar, cum se spune, speranța moare ultima. În „neant” se înfiripă nădejdea, la început izvorâtă tot dintr-un orgoliu exacerbant: „Dar dacă România va fi atinsă în viitor de grația istorică?”; „Fi-va România țara unificatoare a Balcanului, fi-va Bucureștiul noul Constantinopol?”; „Nu pot avea viziunea unei alte Românie, fără să-mi proiectez țara în finalitatea ei ultimă. Noul Constantinopol să nu fie un obiect de vizară politică, ci un obiectiv urmărit zi de zi cu pasiune și dramă”; „spirala istorică a României se va înălța până acolo unde se pune problema raporturilor noastre cu lumea. Până acum am fost reptile; de aici încolo ne vom ridica în fața lumii pentru a se ști că nu numai România este în lume, ci și lumea în România”. Mai încoace, Cioran va exprima cu diverse ocazii un entuziasm etnic comparabil cu cel eminescian, bine cunoscut. Analogia este la fel de posibilă între Caragiale și Cioran în privința respingerii și iubirii de Românie. Căci, pentru că se știe mai puțin, cel care a denunțat demagogia patriotardă și pe „rromânii verzi”, de un etnocentrism ridicol, și-a semnat vituperantul eseu **1907 din primăvară până în toamnă** cu sintagma „Un patriot român” și de multe ori și-a exprimat admirația față de limba și de țara românească. Iată numai un fragment grăitor: „Românii sunt astăzi un neam întreg de peste zece milioane de suflete, având una și aceeași limbă (nu ca s-o lăudăm noi), extraordinar de frumoasă și de...grea; având un mod de gândire deosebit al lui, o comoară neprețuită de filosofie morală, de humor și de poezie - cu atât mai originală avuție cu cât este un amestec de moșteniri și de dobândiri antice, grecești, slave, orientale și altele, pecetluite toate cu netăgăduita lui pecetie romanică, latină, care l-arată bun și netăgăduit stăpân al lor. Din această stăpânire seculară a lui rezultă și puterea nebiruită de asimilare a acestui popor ce încă de-abia pe departe începe a-și simți importanța în lumea europeană. Și de aceea este așa de greu de-nțeles teama ce o au unii de «înstrăinarea neamului românesc», de «alterarea spiritului național», de... «pierderea românismului!»...Să se piardă neamul românesc! Auzi dumneata!...”

Cum spuneam la începutul acestui comentariu, repun în atenție o „temă” știută și încă atât de controversată. Repet o întrebare ce mi se pare fundamentală: cultura românească, spiritualitatea noastră se rezumă la două dimensiuni, fie ele și dominante, și conexe, anume eminescianismul și caragialismul? Fiecare dintre cele două orizonturi esențiale reprezintă o **lume** care conține o multitudine de nuanțe. Pe de o parte, a reduce eminescianismul și caragialismul la două-trei caracteristici, oricât de reprezentative, înseamnă a limita **lumea** lor. Pe de altă parte, a mărgini identitatea românească la aceste două dimensiuni, înseamnă a accepta un exclusivism păgubitor, oricât de exponențiale ar fi ele. Încă o dată: Nu operele celor doi mari creatori sunt „fețe” ale culturii, ale existenței noastre, ci existența românească dobândește un anume sens în prezența uneia sau alteia dintre aceste opere-**lumi**.

Constantin TRANDAFIR